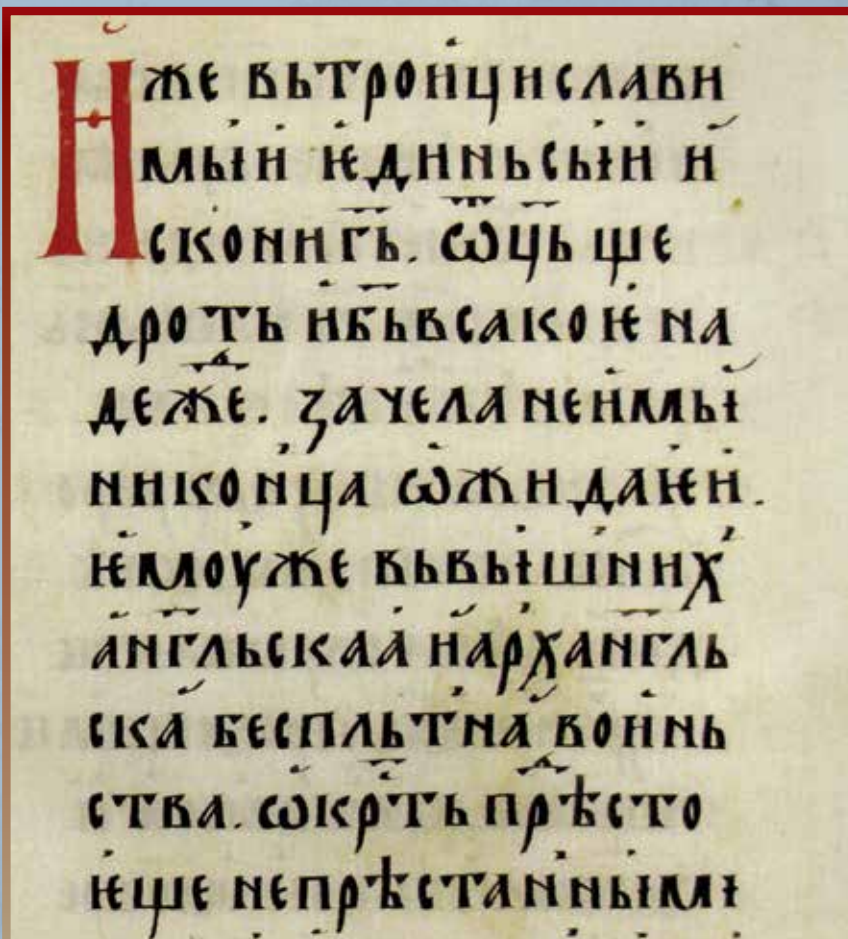

Тематски зборник КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ, ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ

књига 3
ПОЛИТИКОЛОГИЈА, СОЦИОЛОГИЈА,
ПРАВО И ПЕДАГОГИЈА

Тематски зборник
КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ,
ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ
књига 3
ПОЛИТИКОЛОГИЈА, СОЦИОЛОГИЈА, ПРАВО И ПЕДАГОГИЈА

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

За издавача

Проф. др Драган Танчић, директор

Уредили и приредили:

Др Драган Танчић, редовни професор
Др Милена Видосављевић, научни сарадник
Др Марина Мијатовић, научни сарадник

Рецензенти

Проф. др Миодраг Гордић, редовни професор
Проф. др Неђо Даниловић, редовни професор
Др Предраг Терзић, виши научни сарадник
Др Борис Бурсаћ, научни сарадник

Лектура

Проф. др Јелена Војиновић Костић

Припрема за штампу

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-89025-93-4

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Тематски зборник
**КОСОВО И МЕТОХИЈА
КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ, ТУМАЧЕЊА
И СИМБОЛЕ**

књига 3

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, СОЦИОЛОГИЈА,
ПРАВО И ПЕДАГОГИЈА

Лепосавић, 2023.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9–12
Генерал Спасоје Смиљанић, <i>Стварање и јуриш Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани Косова и Метохије</i>	13
Драган Љ. Танчић, Ванда Б. Божић, <i>Косово и Метохија кроз призму политике и политичкој историји</i>	21
Љубиша Р. Митровић, Драгана Љ. Митровић, <i>Косово и Метохија између милова прошлости, тежакне историјоратске садашњости и изазова неизвесне будућности</i>	41
Винко Ј. Пандуревић, <i>Косово и Метохија у балканском геополитичком чвору</i>	53
Хатица Х. Бериша, Сандра Божић, <i>Стварање развоја меке моћи Републике Србије у контексту решавања проблема Косова и Метохије</i>	97
Срђан В. Старчевић, Срђан М. Благојевић, <i>Косовска битка у делу генерала и академика Јована Мишковића: Друштвени контекст и политички значај</i>	113
Драган Ж. Станар, <i>Косовски завет – Одбрана идентитета као функција војске</i>	125
Бранко И. Надовеза, <i>Лазар Проквић о Косову</i>	141
Биљана Продовић Милојковић, Хаџи-Бојан Продовић, <i>Косово и Метохија кроз лугу сећања – Живот прошлости у времену садашњем</i>	149
Ратомир Д. Антоновић, <i>Југослава и њихова историја на простору Косова и Метохије</i>	165
Марина Д. Мијатовић, Јован Д. Симијановић, <i>Свајус жена на Косову и Метохији: историјски и правни оквир</i>	181

Оља М. Арсенијевић, Марија С. Лугоњић, <i>Социјалним њредузетњинишњивом до очувања и њпромоције кулњурне баишњине Косова и Мејњохије</i>	191
Милена М. Видосављевић, <i>Тема Косова и Мејњохије у ињанским научним њпубликацијама</i>	209
Снежана Коматина, Миомир М. Коматина, <i>Педајошки рад на Косову и Мејњохији кроз дело Комањина Милана Летњојис њрве срњске основне школе у Пењи</i>	221
Анђела Д. Милетић, Душан Ј. Ранђеловић, Јелена Љ. Минић, <i>Ефикасноси инклузивној образовања у редовним школама на северу Косова и Мејњохије – Персњекњива родињелја и насњавника</i>	229
Боривоје В. Балтезаревић, Весна Н. Балтезаревић, <i>Национални идентњинишњетњ и кулњура сењања</i>	241
Илинка Б.Мушикић-Поповић, Наташа С. Ковачевић, Александра М. Андрић, <i>Друји век њосњојања основне школе „Вук Караџић“ у Сочаници – Истњоријски осврњ на њено оснивање и рад</i>	247
Стефан Анчев, <i>Унишњавање СФРЈ и СРЈ – увод у Америчку ајресију на Русију</i>	257

CONTENT

FOREWORD	9–12
General Spasoje Smiljanić, <i>Strategic group Air Force and Air Defense of Kosovo and Metohija</i>	13
Dragan Lj. Tančić, Vanda B. Božić, <i>Kosovo and Metohia through the prism of politics and political theater</i>	21
Ljubiša R. Mitrović, Dragana Lj. Mitrović, <i>Kosovo and Metohija between the myths of the past, the difficult protectorate present and the challenges of the uncertain future</i>	41
Vinko J. Pandurević, <i>Kosovo and Metohija in the Balkan geopolitical knot</i>	53
Hatidža Beriša, Sandra Božić, <i>Soft power development strategy of the Republic of Serbia in the context of solving the problems of Kosovo and Metohija</i>	97
Srđan V. Starčević, Srđan M Blagojević, <i>Kosovo Battle in the work of general and academician Jovan Mišković: social context and political significance</i>	113
Dragan Ž. Stanar, <i>The Kosovo covenant – efence and protection of identity as the function of the military</i>	125
Branko I. Nadoveza, <i>Lazar Prokić about Kosovo</i>	141
Biljana Prodović Milojković, Hadži Bojan Prodović, <i>Kosovo and Metohia through the magnifier of memories - life of the past in the present time</i>	149
Ratomir D. Antonović, <i>Human rights and their protection in the territory of Kosovo and Metohija</i>	165
Marina D. Mijatović, Jovan D. Simijanović, <i>Status of women in Kosovo and Metohija: historical and legal framework</i>	181

Olja M. Arsenijević, Marija S. Lugonjić, <i>Social entrepreneurship for the preservation and promotion of the cultural heritage of Kosovo and Metohija</i>	191
Milena M. Vidosavljević, <i>The topic of Kosovo and Metohija in Spanish scientific publications</i>	209
Snežana Komatina, Miomir M. Komatina, <i>Educational work at Kosovo and Metohija according to the annals of The first Serbian primary school in Peć, by Milan Komatina</i>	221
Anđela D. Miletić, Dušan J. Randelović, Jelena Lj. Minić, <i>Effectiveness of inclusive education in regular schools in Northern Kosovo and Metohija – parents' and teachers' perspectives</i>	229
Borivoje V. Baltezarević, Vesna N. Baltezarević, <i>National identity and culture of remembrance</i>	241
Ilinka B. Muškić-Popović, Nataša S. Kovačević, Aleksandra M. Andrić, <i>The second century of the „Vuk Karadžić“ Primary school in Sočanica - a historical review of its foundation and work</i>	247
Stefan Ančev, <i>Destruction of SFRY and SRY - a prelude to American aggression against Russia</i>	257

*Рајџомир Д. АНТОНОВИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ЉУДСКА ПРАВА И ЊИХОВА ЗАШТИТА НА ПРОСТОРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ**

Айџиракџи: Људска права су урођена права у којима под једнаким условима имају право да уживају сва људска бића. Уживање у овим правима није предмет воље нити једне државе нити органа те државе. Сматра се да се сва жива бића рађају слободна и живе слободно. Дакле, појединац се рађа као слободна јединка, живи у својој слободи и ту слободу му, осим у посебно предвиђеним условима законским актима, не може нико одузети.

Какво је било стање људских права, примене људских права и њихове заштите на простору Косова и Метохије кроз време, са нарочитим освртом на период XX века, биће предмет интересовања овог рада. Такође, у раду ће се дати приказ односа различитих народа и народности који су живели на простору Косова и Метохије, као и однос према српској заједници након успостављања протектората међународне заједнице.

Кључне речи: људска права, право на живот, Косово и Метохија.

УВОД

Људска права представљају она права која под једнаким условима припадају свим људима. Сваки појединац има привилегију да ужива у правима која су му загарантована и која се колоквијално називају „људска права“. У најопштијем смислу, људска права су права која припадају сваком појединцу само из разлога што је људско биће, независно од позитивних законских аката. У стручној теорији постоје бројне дефиниције које одређују људска права, а међу најзначајнијима су оне дефиниције које људско право сматрају зајамченим правима појединаца, која су заштићена од стране државе. Дакле, реч је о правима која су човеку припадају на темељу његовог егзистирања као човека, права која у сваком случају остају очувана и не могу бити

* Доцент, antonovicr@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

од стране било које државе аброгирана или дерогирана. Поглед на људска права, који се даје кроз наведене дефиниције, је са аспекта урођених карактеристика човека који је субјекат права са једне, и са аспекта одбрамбених механизма од потенцијалне самовоље државе и њених органа (Вукчевић и др. 2011: 22).

Идући даље у процесу дефинисања људских права, поједини теоретичари полазе од чињенице да је људско право свеобухватно, што значи да представља тоталитет права и слобода у којима појединац може да ужива на основу свог постојања, а које му заједница у којој живи мора признати (Милићевић 2011: 42). Овде је право на слободу примарно истакнуто, што и јесте оправдано јер се ради о фундаменталном људском праву, праву на слободу. Према овој групи мишљења, ограничавање права на слободу би учинило незвредним сва остала права, односно сва остала права би се обеспредметила на тај начин. Из оваквог става произилази да је људско право на слободу носеће људско право, те му се мора посебно посветити пажња уз наглашавање природне припадности људских права. Право на слободу, као природном људском праву, не може никад бити отуђено нити ускраћено и не може бити резултат било чије воље и милости.

Према теорији које пласирају представници уставотворних школа, људска права представљају људско неотуђиво право, које не сме зависити од воље носилаца државне власти. Људска права представљају врсту ограничавања самовоље државне власти и одређују се као контролни механизам. Из тога јасно произилази да државна власт, која претендује да буде демократска, мора поштовати људска права и основне слободе. Људска права директно извиру из принципа уставности и директно се супротстављају сваком облику самовоље државне власти. Овакав однос према људским правима је нарочито значајан јер право појединца поставља изнад државе и њених полуга власти. Такође, контролна функција која се људским правима на овај начин даје представља легитиман облик ограничавања било ког вида самовоље која би се манифестовала од стране носилаца државних и политичких функција. Поштовање људских права и ниво њихове заштите представља мерило демократичности једне државе. Што су ова права заступљенија, држава је демократичнија и супротно. У најдемократичнијим системима, људска права су најзаштићенија и најпоштованија (Јовановић 1990: 123).

Политичко схватање људских права полази од тога да су „људска права спонтани продукт политичког система који се заснива на политичком консензусу, а тај консензус се заснива на схватању најважнијих заједничких потреба и начину за њихово задовољење која претежно конституишу политичку заједницу“ (Фатић 1999: 20). Дакле, једна политичка заједница одређује људска права, она из ње проистичу и њихова примена је управо од стране те заједнице загарантована.

Савремена схватања људских права поричу да она произилазе из државе, већ се истиче њихова независност у односу на државу и везују се за људску природу као једини и прави извор. Савремено схватање се још назива

либералним схватањем и оно представља супротност традиционалним схватањима људских права. Либерална схватања су блиска демократском схватању људског права, које човека и његову самосталност уздиже изнад државе и државне власти. Међутим, анализирајући друштвене односе у међународној заједници, положаја човека у конкретној држави, односу човека као бенефицијара и државе као адресата људских права, људска права се остварују у границама државног и правног поретка.

Међутим, колико год била штићена, постоје околности под којима људска права могу бити легитимно ограничена од стране државних органа власти. Овде је битно напоменути да су та ограничења легитимна, што значи да су на закону и законским актима заснована.

Сва наведена теоријска схватања људских права доприносе да се дефинишу основна обележја људских права. Та обележја су: универзалност; недељивост и узајамна зависност; неутуђивост; усмереност ка држави; природноправна суштина људских права и политичка природа људских права.

Људска права представљају значајно историјско достигнуће научних, правних и друштвено – политичких идеја и највећи правни изум у савременом свету (Хасанбеговић 2009: 77). Људска права данас представљају неутуђиви елемент међународног правног поретка. Дефинисан је јасан каталог људских права уз тенденцију његовог проширења. Посебна пажња се посвећује унапређивању механизма за контролу поштовања људских права, како на плану националних држава, тако и на међународном плану. Свест о постојању људских права је човека уздигло на виши ниво и остварен је принцип „потпуне слободе“ човека као појединца. Људска права су допринела развоју цивилизованог друштва и високоразвијених правних поредака.

ИСТОРИЈАТ ЉУДСКИХ ПРАВА

Идеја људских права је стара скоро колико и само човечанство. Заштита основних људских права је била идеал још много векова пре модерног доба, о чему сведоче бројни писани акти и нормативна документа. Први помен људских права се сусреће у законнику „Ур-Наума“ настао око 2050. године пре наше ере. Овај законик је садржао норме које су штитиле интерес жена и деце. Касније, у VI веку нове ере у Персији настаје законик који је целовито штитио људска права, а познат је под називом „Киров цилиндар“. Он је епохално увео право на вероисповест и омогућио људима да исповедају своју веру. Такође, он уноси и одређена социјална права или боље речено, претечу тих права, као што је право да грађевинске послове у земљи врше најамни радници, а не робови. Право на слободу вероисповести промовише и индијски законик у периоду владара Ашоке Великог у III веку нове ере који промовише толерантан однос на релацији различитих верских заједница, секти и касти. Такође, он промовише толерацију у људској комуникацији и уводи први у том периоду обавезу школовања

за децу. Многи религијски текстови, попут Библије, Веде и Курана такође промовишу заштиту људских права (Марковић 2018: 89).

За еволуцију људских права је значајна и Мединска повеља из 622. године која садржи одредбе о људским правима. Настала је у Медини на првој муслиманској организацији и представља устав прве муслиманске државе. Мединска повеља садржи 47 чланова (према неким тумачењима има 52 члана) и грађанима гарантује слободу свести, вероисповести, право на правично суђење по законима, као и друга права која се и данас сматрају фундаменталним људским правима. Управо због свеобухватности људских права садржаних у Мединској повељи, са разлогом се може рећи да је она један од значајнијих историјских аката којима се успостављају темељи за каснији развој људских права и њихову правну заштиту.

У Средњем веку се развој људских права даље наставља кроз акт под називом „Магна Карта Либертатум“ (*Magna Carta Libertatum*), што у преводу значи Велика повеља слобода. Она је донесена 1215. године и представља значајан историјски документ којим се ограничава самовоља монарха, а гарантују већа људска права. Донесена је под утицајем енглеског племства које је заратило са енглеским краљем Џоном без земље, са којим је ушло у жучну расправу, вођеном на обали реке Темзе. Племство је било љуто на монарха због његове похлепе јер им је узимао више, а њима давао мање. Резултат расправе племства и монарха је било усвајање повеље која је најпре краља обавезивала да се косулује са племством у вези са пореском политиком.

Нажалост, Велика повеља слобода није била превише поштована од стране енглеских монарха и она је углавном била „мртво слово на папиру“. Из тих разлога, доноси се нови акт, под називом „Хабес Корпус Акт“ (*Habeas Corpus Act*) 1679. године којом енглеско племство успева да од монарха издејствује тачно успостављање услова под којим се грађанство штити од самовоље полицијских службеника и судија који нису поштовали законе. Иако је пристао да се акт усвоји, краљ Џејмс Други је наставио са непоштовањем људских права, тако да и овај документ није успео да успостави адекватну заштиту људских права.

Десет година касније, 1689. године, донесен је „Бил о правима“ (*Bill of Rights*), који се суочава са новом врстом проблема – вишком ненастањеног простора (Перовић, 2002: 131). Није било ко да у име и за рачун ових људи склопи пакт о заштити основних људских права и слобода, па је „Бил о правима“ представљао фундаментални акт којим се настајала ограничити самовоља монарха.

У то време, свест монарха је била таква да нису могли да разумеју да је дошао тренутак ограничавања њихове свемоћи. Они су навикли да они буду господари људских права и да се они питају која права могу бити поштована и кад могу бити поштована. Донесени акти представљају прве баријере свемоћи монарха и клицу стварања теорије о независности људских права у односу на државну власт.

Настанком модерне државе, формирао се систем објективног права као основе за остваривање субјективних људских права. У оваквој концепцији, монопол државне моћи је требало да послужи као гарант заштите људских права и њиховог остваривања. Стварањем универзалних система успостављен је систем заштите људских права, а томе је нарочити допринос дала либерална школа, чији представници су били Томас Хобс и Џон Лок. Либерална школа се нарочито бавила темама, као што су конституционализам, настанак државе, њен легитимитет, суверенитет, заштита људских права, извор људских права, садржај људских права и облици њихове заштите.

На америчком континенту је, након стицања независности од Енглеске, тринаест земаља донело „Декларацију о независности“ 1776. године, којом се промовишу људска права као неотуђиво људско право и темељ демократског начина вршења власти. На европском континенту је акт сличне садржине донесен 1789. године у Француској под називом „Француска декларација о правима човека“ и она потом 1791. године постаје интегрални део француског устава. Наведене декларације су биле значајан искорак у заштити људских права на међународном плану (Попов 1989: 78).

Гледано са аспекта утицаја „Француске декларације о правима човека“ из 1789. године, он је и више него очигледан. Многи касније донесени уставни многих земаља света су усвојили концепт основних права и слобода и концепт организације власти. На релацији ова два концепта, од значаја је што је концепт основних права и слобода схваћен као примаран и много важнији од концепта организације власти.

Од посебне историјске важности за развој људских права је „Декларација о укидању трговине робљем“, донесена 1815. године на Конференцији мира у Бечу, чиме се и званично забрањује ропство и сваки положај човека који је са ропским положајем сличан. Потом, социјално освешћене државе почињу да својим уставима грађанима гарантују и одређена социјална права, а први устав који је овакве одредбе садржао је био Вајмарски устав из 1919. године (Вукчевић и др. 2011: 11).

Прекретницом у заштити људских права треба сматрати период након два велика светска рата, који су човечанству доказали колико је човек као јединка незаштићен и слаб. Енормно велике жртве и људска страдања су доказала да свест људи још увек није достигла тај ниво у ком би се људска бића међусобно поштовала, већ да се само тражи повод за нељудско поступање. У периоду за време и након Другог светског рата је донесено неколико повеља које су се бавиле заштитом људских права. Најпре, 1941. године је донесена „Атлантска повеља“ са циљем давања основних смерница послератној политици у борби са нацизмом као друштвено штетном појавом. Годину дана касније, 1942. године је донесена „Вашингтонска декларација“ која поставља темеље Уједињеним нацијама и уређује савремене светске институције уз стављање нарочитог акцента на људска права. Са овом декларацијом се усагласило 26 земаља света, а окупио их је став настављања обрачуна са са силама Осовине све до постизања коначне победе.

Промовисане су општеприхватљиве вредности, као што су заштита живота, слободе, права на вероисповест, као и заштита људских права, како на нивоу националних држава, тако и на интернационалном нивоу.

По окончању Другог светског рата, донесен је значајан број међународних конвенција којима се на квалитативан начин прокламује и гарантује шити круг људских права. Најзначајнији документ овог карактера је „Повеља Уједињених нација“, која је донесена 1945. године у Сан Франциску. Она се и дан данас сматра темељним документом у заштити људских права јер се њоме утврђују конкретна људска права и прокламују се основне људске вредности којима светска заједница треба да тежи. Повеља је касније служила као базични документ за оснивање већег броја међународних организацијама у оквиру Уједињених нација, које су се оперативно бавиле прописивањем, гарантовањем и заштитом људских права.

„Универзална декларација о правима човека“ је усвојена 1948. године, а дан њеног усвајања (10. децембар) се у свету празнује и обележава као међународни дан права човека. Представља резултат компромиса насталих између француске и америчке декларације, као и ослободилачких покрета из Латинске Америке и Азије. Декларација обједињује искуства о прописивању традиционалних људских права уз одређене наговештаје о увођењу нових категорија људских права. Декларација примарно прописује лична и политичка права и уводи нову категорију, социјално – економских права. Декларација установљава већ од раније познати принцип да се људи рађају и живе као слободна бића, једнака у достојанству и правима. Овом декларацијом се таксативно наводе људска права и то право на живот, забрана ропства, право на једнаку заштиту пред законом, забрана самовољног лишавања слободе, претпоставка невиности, слобода мисли, савести и вероисповести, начело легалитета и друга права.

„Међународни пакт о грађанским и политичким правима“ из 1966. године је произишао из „Универзалне декларације о правима човека“, а значајан је због тога што уводи систем надзора држава у погледу заштите и поштовања људских права. Из декларације произилази такође и „Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима“ који промовише новија права човека, као што је право на рад, синдикално удруживање, социјалну сигурност, право на образовање, животни стандард и слична права.

„Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода“ је донесена у Риму 1950. године, а на правну снагу је ступила три године касније. Донета је од стране тринаест земаља, чланица Савета Европе, а уз конвенцију је усвојено још 14 протокола. Њен допринос у заштити људских права је велики и огледа се у стварању потпуног система заштите који обезбеђује Европски суд за људска права. Суд је омогућио сваком појединцу да тражи заштиту својих права кроз обраћање међународним телима и другим субјектима у међународном правном поступку. „Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода“ се гарантују следећа људска права: право на живот, забрана мучења, нечовечног

и понижавајућег поступања, забрана ропства и принудног рада, право на слободу и сигурност, право на правично суђење и кажњавање на основу закона, право на поштовање приватног и породичног живота, слобода мисли, савести и вероисповести, слобода изражавања, слобода окупљања и удруживања, право на закључење брака, право на делотворни правни лек и забрану дискриминације.

ЉУДСКА ПРАВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Позитивни Устав Републике Србије („Службени гласник РС“ број 98/2006 и 115/2021) из 2006. године обилује одредбама о људским правима и њиховој заштити. Ове уставне одредбе обухватају грађанска и политичка права, економска, социјална и културна права. Људска права су регулисана другим делом Устава, од члана 18. до 81. Уставописац наводи да су људска и мањинска права непосредна у примени на основу њихове гаранције дате прописима међународног права, међународним уговорима и домаћим законским актима. Уставна јемства служе очувању људског достојанства и једнакости свих лица у правно уређеном и демократском друштву, заснованом на принципима владавине права.

Уставописац прописује да се људска права могу ограничавати само уз допуштење Устава и то у оном обиму неопходном да се сврха ограничења задовољи у једном демократском систему. У случајевима оваквих ограничавања, државни органи имају обавезу да се старају о суштини права које је предмет ограничавања, да воде рачуна о важности саме сврхе ради које се неко право ограничава, њиховом обиму као и о томе да ли постоје сврхе које би се тим ограничењима могле постићи.

Устав Републике Србије строго забрањује било који облик дискриминације. Свако мора уживати једнаку законску заштиту, док би дискриминисање по основу расе, пола, националности, друштвеном пореклу, рођењу, вероисповести, политичким уверењима, имовном стању, култури, језику, старости или на основу неког облика инвалидности, било најстрожије забрањено. У поређењу са уставима других држава, српски Устав даје знатно ширу лепену људских права. У више чланова Устава се гарантује једно право, које је у неким другим уставима садржано у само једном члану. Као пример се наводи право на слободу и безбедност, које је гарантовано у члановима 27. и 31, гаранције на правично суђење је дато у члановима од 32. до 36, неповредивост стана у члановима од 40. до 42, право на слободу изражавања, савести и вероисповести у члановима од 43. до 46, а основна права о слободи изражавања у медијима у члановима од члана 47. до члана 51. Овакав начин произилази из заштите људских права који је раније егзистирао у „Повељи државне заједнице Србије и Црне Горе“ (Тубић 2006: 69).

Уставне одредбе о људским правима у Републици Србији обилују бројним правима, нарочито економске, социјалне и културне садржине.

То су дакле она права која директно зависе од државе и њеног учешћа у њиховој реализацији. Судови представљају гарант реализације ових права, иако је судовима тешко да примењују ова права, јер је за њих загарантована непосредна примена.

Устав Републике Србије прокламује основна начела заштите људских права. Најпре, дефинисано је да се људска права примењују непосредно, а услов за њихову примену је да су људска, односно мањинска права предвиђена правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима (Етински 2013: 731). У члану 16. став 2. Устава, прописано је да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије. Њихова примена је непосредна, што значи да није неопходно посредништво било ког акта између предметне норме и њене конкретне примене. Неки аутори овакве норме називају „самоизвршним“ а на овакве норме се може позивати сваки државни орган приликом њихове непосредне примене. Такође, постоје замерке на прецизност уставних одредби које се односе на људска права и њихову заштиту у смислу постојања услова за њихову примену. Питање које се поставља је да ли је за примену ових међународних норми услов да оне буду предвиђене и наведене у Уставу (Пајванчић 2009: 29).

Устав Републике Србије, према својој концепцији даје предност међународном праву у односу на националне прописе, а у хијерархији правних аката, међународним уговорима се даје највише могуће место, чак и изнад Устава Републике Србије. Да би међународни акт стекао овао високу позицију у хијерархији правних аката, потребно је да је потврђен, односно ратификован од стране Народне скупштине Републике Србије. Једино такви акти могу бити предмет уставне контроле, коју спроводи Уставни суд. У члану 194. Устава се као услов за ратификацију међународног уговора наводи да он мора бити у складу са Уставом Републике Србије. Изузетак од овог правила представљају једино општеприхваћена правила међународног права. На Уставном суду је да оцени о сагласности закона и других општих правних аката са општеприхваћеним правилима међународног права.

Људска права претежно представљају материју регулисану међународним уговорима и другим актима. Међу тум документима, најважнију позицију има „Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода“, а као механизам заштите људских права је могућност покретања поступка пред Европским судом за људска права. Поред судске, постоје и друге инстанце које контролишу примену људских права, а то су комитети, који између осталог, контролишу примену људских права и у Републици Србији. Устав Републике Србије између осталог, инволвира и међународне стандарде људских и мањинских права и пракса заступљених у међународним институцијама које се баве заштитом ових права. Уставни суд Републике Србије приликом тумачења одредби о људским правима, по питању извора које треба

користити приликом поступања, примењује важеће међународне стандарде људских права и праксу међународних институција које се баве надзором реализације људских права, као и међународне уговоре (Тубић 2006: 72).

ЉУДСКА ПРАВА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Питање обима и заштите људских и мањинских права на простору јужне српске покрајине, Косова и Метохије је нарочито актуелизовано након НАТО агресије према СРЈ 1999. године, кад је дошло до значајних промена по питању фактичке власти на подручју покрајине. Гледано од Другог светског рата, па до наведених догађаја, Косово и Метохија, као саставни део Србије, увек је уживало специфичан статус, признат као статус аутономне покрајине (као и Војводина). Најпре, 1945. године, добија назив „Аутономна Косовско – Метохијска област“, потом 1963. године доношењем новог Устава добија статус аутономне покрајине и назив „Аутономна покрајина Косово и Метохија“, да би 1969. године добило назив „Социјалистичка Аутономна покрајина Косово и Метохија“.

Устав из 1974. године Косову и Метохији даје пуну уставну и законодавну аутономију чиме јој се заправо признаје статус федералне јединице у оквиру СФРЈ (Димић 2001: 55). Уставним амандманима из 1989. године се укидају дотадашња овлашћења које је покрајина Косово и Метохија имала, што постаје повод за међунационалне сукобе на релацији Срби и Албанци. Критичари ових амандмана су истицали да је њима укинута аутономија, а као аргумент за такву тврдњу су наводили распуштање косовске скупштине и Извршног већа. Под јаким притиском, Косову и Метохији се већ 1990. године враћа привремено изгубљени статус аутономне покрајине.

Као прекретница међуљудских односа на простору Косова и Метохије се узима управо та 1989. година, кад су уставни амандмани отворили дуго скривану и чувану „Пандорину кутију“ из које су изашли зли духови лоших међунационалних нетрпељивости. Том приликом долази до штрајка албанских рудара у руднику Стари Трг у Приштини, који је сурово угушен од стране полицијских органа. Већ наредне године, долази до отворених сецесионистичких тенденција косовских Албанаца, који проглашавају независност тзв. Косовске републике, непризнате ни од једне државе света, осим Албаније. Четири године касније, 1994. године долази до оснивања „Ослободилачке војске Косова“, која је требало да реализује пројекат независног Косова, на најсуровији и најбруталнији могући начин. Године које следе након тога су године крвавих обрачуна између српског и албанског становништва, где је са једне стране стајала полиција, а са друге стране паравојна и парадржавна организација која се залагала за сецесионизам и крвави обрачун са српским живљем на Косову и Метохији.

Дуго и споро таложени проблеми, доживели су своју кулминацију, а међународни фактор је решио да се умеша у ове односе на Косову

и Метохији тако што је отворено стао на албанску страну, дајући ветар у леђа стварању независног Косова. НАТО алијанса се одлучује на војну интервенцију пролећа 1999. године кад СРЈ бомбардује, што за крајњи резултат има успостављање фактичке власти на Косову и Метохији у корист међународне мировне мисије КФОР. Српска војска и полиција добијају наређење да напусте простор јужне српске покрајине. Међународна мисија у косовски сукоб Срба и Албанаца био је образложен бригом за људска и мањинска права, и то најпре права Албанаца, а након успостављања међународног протектората за права Срба, Рома, Ашкалија, Бошњака и других националних заједница које живе на простору Косова и Метохије. Циљ интервенције је било очување међународног мира и стабилности. Међутим, није међународна заједница била све време сагласна кад је у питању била оправданост наведене мировне мисије. Могла су се чути опречна мишљења између Русије и Кине са једне и САД, Велике Британије и већине европских земаља са друге стране.

У данашње време, Косово и Метохија су синоним за друштвене, политичке и безбедносне ризике, а живот у тој покрајини је, нарочито за српску заједницу, живот са високим степеном ризика (Јањић 2007: 120). Живот на Косову и Метохији се одвија у „паралелним световима“, у неизвесности и страховима од напада већинског албанског становништва према припадницима националних заједница. Свакако треба истаћи као посебно неповољан положај српске заједнице, која је изложена највећим нападима, прогону и страху за властити живот и безбедност. Међународна заједница отворено пружа подршку Албанцима да успоставе своју доминацију, те тако неки теоретичари тврде да је од почетка овог века на Косову и Метохији на сцени потпуна „албанизација“ (Мини 2003: 233). Националистичка репресија коју Албанци спроводе према српској и осталим националним заједницама на Косову и Метохији се толерише од стране међународне заједнице и не примећују се одлучни потези којима би се радило на међунационалном помирењу и успостављању оквира за складну коегзистенцију.

Успостављању складних односа и регенерисању људских и мањинских права велику препреку представљају међунационална и међуетничка неповерења. Албанци у Србима виде највећу сметњу за успостављање њиховог сна, а то је независно Косово, док Срби у Албанцима виде узурпаторе и агресоре који њихову имовину и личну безбедност угрожавају, нарочито ако се у обзир узму историјске околности и чињеница да је колевка српства управо на Косову и Метохији.

О положају српске зајединице и људским и мањинским правима најбоље сведоче чињенице да је на подручју Косова и Метохије пре 1999. године живело око 59 хиљада Срба, што је представљало око 45 одсто укупне популације у овој покрајини. Данас Срби живе у енклавама стационираним претежно на северу Косова и Метохије са далеко мањим обимом људских права у односу на албанско становништво. Србе данас на Косову и Метохији муче бројни проблеми, а највећи су тешка безбедносна ситуација,

перманентне миграције према централној Србији, висока стопа незапослености, лоша економска позиција, ниска продуктивност, остарела и уситњена пољопривредна газдинства, неизграђени и оштећени инфраструктурни објекти, лоша путна повезаност, неразјашњени имовинско – правни односи, низак ниво образованости, лоша здравствена заштита, политичка нестабилност, дезинтеграциони процеси, еколошка угроженост, нарочито због изложености последицама бомбардовања са пројектилама пуњеним осиромашеним уранијумом, услед чега на Косову и Метохији постоји експанзија канцерогених и других опасних обољења, процес приватизације који се спроводи ван правних и легитимних токова, структурне промене које се спровode споро и без жеље да се заиста нешто промени на боље, лоша инвестициона слика, нарочито у српским енклавама и срединама где претежно живе Срби, а као један од највећих проблема, питање статуса Косова и Метохије.

Саветодавна Комисија за људска права Уједињених нација 2013. године даје извештај о стању људских и мањинских права на Косову и Метохији у ком се отворено указује на пропусте у поступцима по жалбама породица киднапованих и убијених. Том приликом, а у вези са тим пропустима је наложено полицији и цивилној администрацији на Косову и Метохији да спроведу накнадну истрагу и омогуће овим породицама да добију надокнаду за душевни бол и патњу. Овим актом се практично шаље прекор УНМИК-У и указује се да није радио квалитетно свој посао на простору Косова и Метохије. Ти пропусти се конкретно односе на најосетљивије питање за припаднике српске заједнице, а то је питање истрага које су се водиле у вези са киднапованим и убијеним Србима. УНМИК признаје своју одговорност и тиме практично признаје да је крив због кршења основних људских права на живот и доступност правде припадницима српске заједнице. Наведени пропусти су констатовани и на парламентарној скупштини Савета Европе, одржаној 17. децембра 2013. године. Такође, УНМИК-у се на терет ставља да није пружио материјалну сатисфакцију за душевни бол и патњу проузроковану киднаповањима и убиствима српске заједнице на Косову и Метохији, нити је било шта предузео да би се спречило даље страдање српског народа и да се идентификују починиоци страшних злочина према припадницима српског народа (Ђокић 2014: 52).

Из наведеног извештаја, као и анализа конкретних случајева, несумњиво је да на простору Косова и Метохије постоји суспензија основних људских права. Најдрастичнији су случајеви угрожавања права на живот као основног људског права, а ово право је претежно угрожено код припадника мањинских националних заједница. Анимозитет већинског албанског становништва према Србима је нарочито велики због националистичких аспирација и тежње стварања етнички чистог независног Косова, што не може да се оствари захваљујући присуству Срба на Косову и Метохији и јакој дипломатској активности Републике Србије и њених званичних представника.

Европски суд за људска права је утврдио да је обавеза заштите права на живот гарантовано у члану 2. Конвенције о људским правима, који је тумачен у контексту обавезе сваке државе да обезбеди у оквирима својих надлежности права и слободе дефинисане Конвенцијом. Истрага која се покрене због евентуалног убиства мора бити делотворна како у погледу идентификације, тако и санкционисања починилаца. Власти сваке државе морају предузимати разумне мере у разумним роковима у циљу обезбеђивања доказа, обезбедити могућност сведочења евентуалних очевидаца несрећног догађаја, са нарочитим акцентом на кључне сведоке са кључним исказима. У случају постојања релевантних доказа у вези са неким догађајем, који могу посебно да допринесу идентификацији или санкционисању, власти једне државе имају обавезу предузимања неопходних истражних радњи. Истрага треба да иде у смеру утврђивања узрока смрти, идентификације одговорних за убиство и њиховог адекватног санкционисања.

Привремени органи власти на Косову и Метохији, као и међународни фактор, нису предузели ништа од наведених обавеза из Конвенције о људским правима и из препорука Европског суда за људска права како би расветлили бројна и масовна убиства припадника српске и других мањинских заједница на Косову и Метохији. Нису предузимане мере у циљу покретања истрага и кршила су се основна процедурална правила која се односе на истраге поводом убистава из члана 2. Европске конвенције о људским правима.

Осим права на живот, као основног људског права, од 1999. године на Косову и Метохији припадници српске и других мањинских заједница имају проблем у неометаном уживању личне имовине. Протокол 1. Европске конвенције о људским правима изричито налаже да свако физичко или правно лице има право на неометано уживање у својој имовини. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом о општим начелима међународног права. Пљачкање и уништавање имовине Срба на Косову и Метохији је била свакодневна појава, а такође, Србима се онемогућавао повратак на вишевековна породична огњишта. Ниједан починилац ових дела није идентификован нити санкциониран од стране привремених косовских институција. Пљачкања и уништавања српске имовине је припаднике ове националне заједнице трајно лишило права на својину над наведеним објектима и непокретностима. Дакле, без сумње је реч о еклатантном нарушавању права на приватну имовину, које је такође штићено свим међународним конвенцијама и актима међународног права. Груба процена, пошто егзактни подаци не постоје је да је на простору Косова и Метохије уништено преко 40 хиљада објеката који су пре 1999. године били у својини Срба и пропадника других националних заједница.

На тај начин су на Косову и Метохији суспендована права из члана 1. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, у ком стоји да свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама, или о кривичној оптужници против њега, има право на правичну

и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованом по основу закона. Такође, становницима Косова и Метохије је ускраћено право на суђење у разумном року. Према одредбама Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, јасно су дефинисани рокови у којима треба да се судски поступак оконча. Евентуално оправдање за дуже трајање неког судског поступка треба тражити у сложености самог поступка, понашањем учесника у поступку и надлежностима судских органа. На простору Косова и Метохији се јавља проблем пасивног односа истражних органа кад су у питању поступци у којима се као жртве јављају Срби и други неалбанци. Истраге често у оваквим поступцима нису биле покретане, или су биле покретане неблаговремено и без намере да се идентификују починиоци и адекватно казне.

Такође, на Косову и Метохији су грађани ускраћени и за право на правни лек, прописан чланом 13. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. У том члану јасно стоји да свако коме су повређена права и слободе предвиђене Конвенцијом има право на делотворни правни лек пред домаћим властима, без обзира да ли су повреду начинила лица која су поступала у статусу службених лица. Циљ ове одредбе је омогућавање отклањања неправилности које је починио надлежни орган или неки њен представник у складу са релевантним међународним правним институцијом. Из праксе косовских органа се јасно види да је већини припадника српске и других заједница право на правни лек није било омогућено или се по поднесеним правним лековима није поступало. Европски суд за људска права грађанима Косова и Метохије није доступан због нерешеног статуса ове покрајине, што додатно онемогућује у уживању људских права загарантованих на глобалном нивоу.

Овде свакако треба нагласити да једнаку одговорност за овако катастрофално стање по питању људских права сноси и међународни фактор који је на Косову и Метохији присутан од 1999. године. Припадници КФОР-а и УНМИК-а нису ништа конкретно предузели да заштите животе и имовину неалбанског живља на Косову и Метохији, нису покретали и спороводили истраге, нису радили обдукције жртава како би се утврдили узроци њихових смрти, нису обавештавали сроднике пострадалих о радњама које су предузимали, услед чега и дан данас велики број породица не зна где су тела њихових најближих и постоји заиста дугачак списак несталих лица за којима се још увек трага.

ЗАКЉУЧАК

Развој друштва и друштвених институција је прошао кроз дуг еволутивни пут. Од првобитне људске заједнице, кад су владали обичаји и обичајне норме, права силе и снаге и кад нису постојала никаква права и нормативни акти, до данашњих дана, људска заједница је значајно напредовала. Посматрано кроз наведени еволутивни пут, развијали су се

и инструменти владавине права и људских права и слобода. Човечанство је врло рано уочило потребу да јединку заштити од самовоље власти, државе и владајућих класа, те су се нека основна људска права рано развила, а данас су интегрисана у сваки нормативни акт и поштована су у целом свету.

Право на живот, слободу кретања, слободу говора, мисли и вероисповести, право на заштиту личне имовине, право на приватни породични живот, право на правну сигурност, право на правичан судски поступак и правни лек, представљају само нека од основних људских права која данас, у периоду цеивилизације и ренесансе људских права, не би требало ни једног часа да буду упитна.

Међутим, у раду се даје јасан приказ да ова права, иако део редовног правног миљеа и део основних људских права, у данашње време у неким деловима света нису доступна под једнаким условима сваком човеку. Као пример се наводи стање кризе људских права на простору Косова и Метохије, где се припадницима мањинских националних и етничких група ускраћују основна људска права од стране већинског становништва, а све под окриљем међународног фактора. Дакле, на простору који је већи дужи низ година под протекторатом Међународне заједнице, људска права су суспендована и допуштена по националном кључу и принципу верске и расне дискриминације. Припадници српске националне заједнице живе у енклавама по врло отежаним условима, без права уживања основних људских права гарантованих како међународним, тако и домаћим правним прописима.

На питање како међународни фактор, коме је Косово и Метохија поверено на бригу гледа на такво стање људских права и слобода, одговор је поражавајућ. Припадници међународних мисија се праве глуви и слепи пред чињеницом да припадници мањинских народа тешко живе на Косову и Метохији и да су сви осим већинског становништва дискриминисани по више различитих основа. Тек по неки извештај о стању људских права на Косову и Метохији стидљиво указује да немају сви становници ове регије једнака права, да су још увек отворена питања нестанка великог броја људи, да се за многима још безуспешно трага, да је простор Косова и Метохије погодан за илегалне послове трговине људским органима, наркотицима и оружјем, што несумњиво указује на проблем постојања владавине права и правне државе.

И данас, кад се још увек са сигурношћу не зна какав ће статус добити, на простору Косова и Метохије имамо акутни проблем недостатка људских права и отворене дискриминације по расној и верској основи. Такође, по овим основама су све учесталији сукоби, из којих углавном са последицама излазе припадници мањинских народа. Починиоци злочина пролазе без казни или са неким благим прекором без јасне осуде и критике који би требало да резултирају престанком насиља над неалбанским живљем.

С обзиром на све изнесено, намеће се закључак да људска права, иако универзално добро које би требало да припада свима без изузетака, представљају ексклузивно право привилегованих, који уживају подршку јаког међународног фактора, док они, који исте привилегије немају, о заштити

њихових људских и грађанских права могу само да маштају. Крајњи циљ нехуманог односа према мањинском становништву на Косову и Метохији је или потпуно истребљење или исељење неалбанског становништва и стварање етнички чисте хибридне државе, под протекторатом међународног фактора и патернитетом Албаније. Не постоји искрена и честита намера да се мањинском становништву на Косову и Метохији помогне у заштити њихових права и они су углавном препуштени сами себи да траже начин како ће преживети под нехуманим условима за живот.

ЛИТЕРАТУРА

- Вукчевић и др. 2011: Младен Вукчевић; Данило Чупић, *Увод у људска љубава*, Подгорица;
- Димић 2001: Љубомир Димић. *Историја српске државности – Србија у Југославији*, САНУ, Нови Сад.
- Ђокић 2014: Бојан Ђокић „Повреда и ускраћивање људских права на Косову и Метохији (1999-2014): студија случаја“, *Годишњак Правног факултета*.
- Етински 2013: Родољуб Етински, „Непосредна примена међународних уговора у правном поретку Републике Србије“, Правни факултет Универзитета у Београду, Институт за упоредно право, Институт за међународну политику и привреду, Београд,
- Јањић 2007: Душан Јањић. „Косово: политика и живот у паралелним световима“, *Померамо љубава*, Институт друштвених наука, Београд,
- Јовановић 1990: Слободан Јовановић, *О држави*, Сабрана дела Слободана Јовановића, Београд,
- Марковић 2018: Саво Марковић, *Општа историја љубава*, Подгорица,
- Милићевић 2011: Радован Милићевић, „Основна људска права као европска вредност“, *Европски стандарди у Србији – љубава европских стандарда до рејоналног развоја Србије*, Центар за демократију, Београд,
- Mini 2003: Fabio Mini, *La Guerra dopo la Guerra: Soldati, burocrati e mercenari nell'epoca della pace virtuale*. Torino: Einaudi,
- Пајванчић 2011: Марјана Пајванчић, *Уставна заштитна људских љубава*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад,
- Перовић 2002: Слободан Перовић, *Беседа са Копаоника*, Копаоничка школа природног права, Београд,
- Попов 1989: Чедомир Попов, *Грађанска Европа*, Импресум, Нови Сад,
- Тубић 2006: Бојан Тубић, „Устав Републике Србије и људска права“, Српска политичка мисао, Београд,
- Фатић 1999: Александар Фатић, *Нови међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд,
- Хасанбеговић 2009: Јасмина Хасанбеговић, „Култура и/или идеологија људских права – реторика или реалност, *Анали Правног факултета у Београду*, година LVII, Београд.

Нормативни извори

Устав Републике Србије („Службени гласник РС“ број 98/2006 и 115/2021).

Ratomir D. ANTONOVIĆ

HUMAN RIGHTS AND THEIR PROTECTION IN THE TERRITORY
OF KOSOVO AND METOHİJA

Summary

Human rights are innate rights in which, under equal conditions, all human beings have the right to enjoy. The enjoyment of these rights is not the object of the will of any state or organ of that State. It is believed that all living things are born free and live freely. Therefore, the individual is born as a free individual, lives in his freedom, and this freedom, except in specially stipulated conditions by legal acts, cannot be taken away from him by any one.

What was the state of human rights, the application of human rights and their protection in the territory of Kosovo and Metohija through time, with special reference to the period of the 20th century, will be the subject of interest of this paper. Also, the paper will give an overview of the relations of different peoples and nationalities that lived in the territory of Kosovo and Metohija, as well as the attitude towards the Serb community after the establishment of the protectorate of the international community.

Key words: human rights, right to life, Kosovo and Metohija.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316(497.115) (082)
37.01(497.115)(082)
323(497.115)(082)

**КОСОВО и Метохија кроз чињенице,
тумачења и симболе** : тематски зборник. Књ. 3,
Политикологија, социологија, право и педагогија
/ [уредили и приредили Драган Танчић, Милена
Видосављевић, Марина Мијатовић]: Институт за
српску културу, 2023 (Пирот : Pi-press). - 266 стр. :
илустр. ; 25 cm

Тираж 300. - стр. 9-10: Предговор / Драган Танчић,
Милена Видосављевић, Марина Мијатовић
- Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-89025-93-4

Косово и Метохија -- Друштвене прилике --
Зборници
Социологија -- Косово и Метохија -- Зборници
Педагогија -- Косово и Метохија -- Зборници
COBISS.SR-ID 123973641